

Костянтин МАШНЕНКОВ

*Національна академія державного управління
при Президентіві України*

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

ФЕНОМЕН ЕКОТАЖУ В ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОМУ ВИМІРІ

Обґрунтовується, що поява та розвиток руху екотажу на сьогодні є важливою державно-управлінською проблемою, значущість якої поки що недооцінюється як теоретиками, так і практиками державного управління. Доводиться, що конфлікт у сфері реалізації екологічних прав громадян на тлі поглиблення екологічної кризи в недалекому майбутньому може перерости в серйозні конфлікти на різних рівнях суспільних взаємин. Обґрунтовується, що такий ризик органам державної влади та місцевого самоврядування доцільно було б урахувувати завчасно і працювати на випередження. Доводиться, що державно-управлінська рефлексія феномену екотажу може сприяти викриттю тих слабких сторін державно-управлінської діяльності, через які й викликається значна частина акцій екологічного саботажу.

Ключові слова: екотаж, державна політика, феномен, екологічна політика, екологічна криза.

Kostiantyn Mashnenkov. The phenomenon of ecotage in state-administrative dimension

It is substantiated that the emergence and development Ecotage movement today is an important public-management problems the importance of which has not yet been underestimated as theorists and practitioners of public administration. It is shown that the conflict in implementing environmental rights against the background of deepening ecological crisis risk in the foreseeable future develop into serious conflicts at various levels and fields of public relations. It is substantiated that the risk for state and local governments would be appropriate to consider ahead of time and work on passing. It is proved that public-management Ecotage reflection phenomenon may contribute to exposure of the weaknesses of the state and management activities, through which caused much of the environmental actions of sabotage.

Key words: ecotage, public policy, phenomenon, environmental policy, environmental crisis.

Захист екологічних прав громадян у галузі права та державного управління сьогодні визнається як одна з надзвичайно важливих функцій держави. Однак попри певні успіхи державотворення в цій сфері, проблеми накопичуються значно швидше, ніж розв'язуються. Більше того, невідповідність між очікуваннями громадян щодо реалізації своїх екологічних прав, які в більшості сучасних держав задекларовані конституціями та законами, і фактичним станом державного захисту докільля настільки велика, що в багатьох країнах світу, а останнім часом і в Україні, зумовлює специфічний рух – екологічний саботаж, скорочено екотаж [6 – 9]. Екотаж полягає у вчиненні громадянами дій, спрямованих на захист власних екологічних прав у формах, які виходять за межі діючого в нинішніх державах законодавства.

Поки що рух екотажників, або ековоїнів, як вони ще себе називають, порівняно нечисленний. В Україні він перебуває в зародковому стані. Через це фахівці як державного управління, так і екологічного права обходять окреслену проблему увагою. Аналіз державно-управлінської та правової літератури виразно доводить, що питання осягнення феномену екотажу поки що не порушуються. Деяко іншою є ситуація у політологічних розвідках. Науковці О. Андрос [1], Т. Гардашук [2], В. Смолій [3], Л. Ковпак [4], М. Рогожа [5] у своїх дослідженнях про екотаж згадують, але чільної уваги його науковій рефлексії не приділяють. На наш погляд, це є істотною прогалиною в державно-управлінських дослідженнях, яку треба терміново заповнювати.

Мета статті – проаналізувати феномен екотажу з державно-управлінської позиції.

Рух екотажу зародився в США у другій половині ХХ ст. Сьогодні книги, в яких описується філософія і технологія екотажу, попри проблеми узгодження таких способів захисту довкілля з діючим законодавством, цілком легально видаються у багатьох країнах, і органи державної влади цьому не перешкоджають. Можливо, причиною цього є те, що політики та державні службовці поки що не сприймають це явище всерйоз. Завдяки цьому екотаж набуває все більше прихильників у найрізноманітніших країнах і демонструє тенденцію до перетворення на глобальний феномен.

Іншою причиною, можливо, є те, що світоглядне підґрунтя екологічного саботажу не просто заперечити, навіть з огляду на те, що дії прихильників екотажу тою чи іншою мірою виходять за межі правового поля, яке на цьому етапі окреслює сама держава. Але аргументація прихильників екосаботажу яскраво вказує на недосконалість сучасних систем екологічного законодавства, а також недосконалість виконання державами взятих на себе екологічних функцій, навіть у контексті діючого правового поля.

Ідеолог і технолог екологічного саботажу Евард Еббі, обґрунтовуючи його місію, пише: «Якщо грабіжник удирається до громадянина в будинок і загрожує його майну та сім'ї, то закони всіх країн визнають право на захист. Але природне довкілля теж наш дім і якщо хтось йому шкодить, то його треба такою ж мірою захищати, навіть якщо такого права не дає діючий закон. “Індустріальна мегамашина”, швидко наступаючи, знищує дику природу... Для багатьох із нас, можливо для більшості, – зазначає він, – вона важить так багато, як і рідний дім... І якщо дика природа є нашою справжньою домівкою, якщо їй загрожують вторгненням, грабунком або знищенням (а так воно і є насправді), тоді ми маємо право захищати свій дім, як захищали б власний, усіма можливими способами. Адже Дім людини – це не його фортеця. Дім людини – його улюблена ріка й рибалка, його улюблені пагорби, улюблене болото або гай, Богом дане озеро... Суспільна думка змусила навіть політиків робити вигляд, що вони підтримують цю ідею... Нас виправдають при захисті як власного, так і спільного дому» (цит. за: [10, с. 18]) (переклад наш. – К. М.).

Однак реальність є дещо складнішою, ніж це описано в цитаті. Дії екотажників не завжди зрозумілі іншим, а тому не завжди їх можна виправдати. Як зазначає інший ідеолог і технолог екологічного саботажу Девід Формен, один із представників Демократичної партії в США Пет Вільямс запропонував визначити діяльність широковідомої організації з екології «Земля понад усе» як «екологічний тероризм» [10, с. 27]. І він у такій думці не єдиний. У мережі Інтернет, у медіа-дискурсі нерідко екотаж та екотероризм розглядаються як синоніми. Хоча поняття «екологічний тероризм» у своїх тлумаченнях на сьогодні є дуже суперечливим.

З одного боку, екологічний тероризм розуміють як вкрай радикальні дії прихильників екологічного саботажу. При цьому нерідко вживання терміна «тероризм» до дій екотажу є маніпулятивним прийомом «навішування ярликів», що використовується корпораціями в їх інформаційній війні з прихильниками екотажу, які перешкоджають максимізації їх прибутків за рахунок екоруйнуючого природокористування. Ці корпорації можуть зазнавати значних збитків від акцій ековоїнів, адже прихильники екосаботажу гранично чітко декларують свою мету зробити природоруйнівну діяльність бізнес-організацій та підприємств економічно невігідною.

Іншим наслідком протистояння між екотажним рухом і великими бізнесовими корпораціями є лобіювання останніми економічних інтересів в органах державної влади. Цілком можливо, що одним із наслідків такого лобіювання є радикальна природоохоронна діяльність ФБР. Хоча певну роль відіграє можливість маскування під акціями екотажу діяльності терористичних груп, або під екотаж може мімікрувати недобросовісна конкурентна боротьба між бізнесовими структурами. Тому представники державної влади повинні напрацьовувати правові критерії конструктивної диференціації нетерористичних і терористичних форм екологічного саботажу.

З іншого боку, до екологічного тероризму відносять дії тих, хто шкодить довкіллю, тобто те явище, з яким, власне, і ведуть боротьбу екотажники (ековоїни). Але для такого розуміння екологічного тероризму потрібна чітка система критеріїв, яка дозволить розрізнити терористичні й нетерористичні форми завдання шкоди природі. Адже екологісти та прихильники екотажу, як і їх опоненти, досить довільно вживають поняття «екологічний тероризм», називаючи так майже будь-яку безпосередню чи опосередковану шкоду, завдану природі з боку тих чи інших суб'єктів.

Проте зазначимо, що чітке визначення поняття «екологічний тероризм» та адекватне його співвіднесення з поняттям «екотаж» є не просто термінологічно-правовою проблемою. Використання понять у суспільному житті не є нейтральним процесом, бо категоризація певних подій, об'єктів та суб'єктів часто лише до часу лишається на словесному рівні, а нерідко переходить у дії. Отже, упорядкування категорій у суспільно-політичному дискурсі й відповідно коригування й розвиток політичної та правової свідомості громадян з боку держави є важливою державно-управлінською проблемою і якщо її вдасться ефективно вирішити, то суспільні взаємини істотно пом'якшаться.

Корегування екологічного законодавства, на наш погляд, могло б ввести частину дій екологічного саботажу, які нині вважаються незаконними, у межі правового поля. Безперечно це складна й дискусійна проблема. Для її вирішення державі потрібно як залучати висококваліфікованих експертів, так і проводити в рамках демократичного процесу громадські слухання, референдуми тощо. Важко не погодитися з прихильниками екотажу, коли вони звертають увагу на те, що ще не так давно боротьба проти рабства була протизаконною, але в результаті такої протизаконної боротьби саме рабство стало незаконним. Є й багато інших прикладів, коли держави вирішували гострі соціальні проблеми шляхом істотної зміни меж правового поля, завдяки чому статус законності певних діянь полярно змінювався.

Слід також ураховувати, що нерідко причинами акцій екологічного саботажу є те, що органи державної влади не діють відповідно до законодавства. У цьому випадку екотаж актуалізує посилення заходів щодо «лікування» таких «державно-управлінських хвороб», як корупція та бюрократизм. Адже значна частина природоруйнуючої економічної діяльності може відбуватися лише за умови дії тих чи інших корупційних схем. Інформація про випадки корупції, коли держава належним чином не виконує законодавчо закріплені за нею екологічні функції, періодично з'являється в медіа-просторі, що породжує зневіру громадян у гарантованій владою законності і спонукає громадян до екотажу.

Окрім корупції неефективність діяльності держави в екологічній сфері породжується ще й бюрократизмом, через який втілення в життя багатьох природозахисних та природозберігаючих програм та ініціатив гальмується. Натикаючись на такі невдалі випадки законного втілення природоохоронних ідей в реальне життя за підтримки органів державної влади та місцевого самоврядування активісти-екологи та екологічні організації також нерідко діють за принципом екотажу.

Ще одним джерелом, яке викликає чималу кількість акцій екотажу, є реалізація державою заходів, що спрямовані на поліпшення добробуту населення в економічному аспекті, але тягнуть за собою погіршення умов життя в екологічному вимірі. Так, будівництво заводу в місті може забезпечувати населення робочими місцями й підвищувати їх доходи, але викликати деградацію екосистеми міста. При цьому на тлі історичного нагромадження екологічних проблем, викликаних економічним зростанням, збалансовувати економічні й екологічні інтереси населення стає, з одного боку, усе важче, а з іншого – все важливіше. І це завдання становить новий істотний виклик для теорії та практики сучасного державного управління.

Поява та розвиток руху екотажу на сьогодні є важливою державно-управлінською проблемою, значущість якої поки що недооцінюється як теоретиками, так і практикаками

державного управління. Конфлікт у сфері реалізації екологічних прав громадян на тлі прогресуючого поглиблення екологічної кризи ризикує в недалекому майбутньому перерости в серйозні конфлікти на різних рівнях суспільних взаємин. Такий ризик органам державної влади та місцевого самоврядування доцільно було б враховувати завчасно й працювати на випередження. При цьому уважне ставлення до феномену екотажу може допомогти державі більш конструктивно окреслити правове поле у сфері реалізації екологічних прав громадян і захисту довкілля, необхідність чого вже назріла. Окрім того, державно-управлінська рефлексія феномену екотажу може сприяти викриттю тих слабких місць державно-управлінської діяльності, які й викликають значну частину акцій екологічного саботажу.

Перспективою подальшого дослідження може бути детальний розлогий аналіз співвідношення понять «екотаж» та «екотероризм».

Список використаних джерел / List of references

1. **Андрос О. Є.** Екологістські рухи в сучасному політичному процесі / О. Є. Андрос. – Київ : Стилос, 2012. – 206 с. [Andros O. Ye. Ekolohistski rukhy v suchasnomu politychnomu protsesi / O. Ye. Andros. – Kyiv : Stylos, 2012. – 206 s.].

2. **Гардашук Т. В.** Сучасний екологізм: теоретичні засади та практичні імплікації : автореф. дис. ... д-ра філос. наук / Т. В. Гардашук ; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2006. – 36 с. [Hardashchuk T. V. Suchasnyi ekolohizm: teoretychni zasady ta praktychni implikatsii : avtoref. dys. ... d-ra fil. nauk / T. V. Hardashchuk ; In-t fil. im. H. S. Skovorody NAN Ukrainy. – Kyiv, 2006. – 36 s.].

3. **Екологічні** проблеми розбудови громадянського суспільства в сучасній Україні / ред. : В. А. Смолій [та ін.] ; НАН України ; Ін-т історії України. – Київ, 2000. – 224 с. [Ekolohichni problemy rozbudovy hromadianskoho suspilstva v suchasni Ukraini / red. : V. A. Smolii [ta in.] ; NAN Ukrainy ; In-t istorii Ukrainy. – Kyiv, 2000. – 224 s.].

4. **Ковпак Л. В.** Екологічні проблеми в діяльності українських громадських організацій / Л. В. Ковпак // Укр. іст. журн. – 2013. – № 4. – С. 63 – 77 [Kovpak L. V. Ekolohichni problemy v diialnosti ukrainskykh hromadskykh orhanizatsii / L. V. Kovpak // Ukr. ist. zhurn. – 2013. – № 4. – S. 63 – 77].

5. **Рогожа М. М.** Экологическая этика в гражданском обществе: теоретико-прикладные аспекты / М. М. Рогожа // Лесной вестн. – 2015. – № 4. – С. 64 – 69 [Rogozha M. M. Ekologicheskaya etika v grazhdanskom obschestve: teoretiko-prikladnyie aspektyi / M. M. Rogozha // Lesnoy vestn. – 2015. – № 4. – S. 64 – 69].

6. **Скарс Р.** Эковоины. Радикальное движение в защиту природы / Р. Скарс. – Киев : КЭКЦ, 2002. – 144 с. [Skars R. Ekovoyni. Radikalnoe dvizhenie v zaschitu prirody / R. Skars. – Kiev : KEKTs, 2002. – 144 s.].

7. **Формэн Д.** Исповедь эковоина / Д. Формэн. – Киев : КЭКЦ, 2002. – 156 с. [Formen D. Ispoved ekovoina / D. Formen. – Kiev : KEKTs, 2002. – 156 s.].

8. **Эбби Э.** Банда гаечного ключа / Э. Эбби. – Киев : КЭКЦ, 2003. – 240 с. [Ebbi E. Banda gaechnogo klyucha / E. Ebbi. – Kiev : KEKTs, 2003. – 240 s.].

9. **Экотаж.** Руководство по радикальной природоохране / сост. Д. Формэн, Б. Хейвуд. – Киев : КЭКЦ, 2002. – 168 с. [Ekotazh. Rukovodstvo po radikalnoy prirodoohrane / sost. D. Formen, B. Heyvud. – Kiev : KEKTs, 2002. – 168 s.].

10. **Экотаж-2.** Руководство по радикальной природоохране / сост. Д. Формэн, Б. Хейвуд. – Киев : Логос, 2012. – 160 с. [Ekotazh-2. Rukovodstvo po radikalnoy prirodoohrane / sost. D. Formen, B. Heyvud. – Kiev : Logos, 2012. – 160 s.].

Надійшла до редколегії 07.10.16